

Българска академия на науките ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	КА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
Изходящ №	Дата 2021 г.
Входящ №: 508	Дата 19.08.2021
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Гертана Йорданова Георгиева
Научна специалност: 2.2. История и археология (История на България)
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Относно: Конкурс за **професор** по професионално направление 2.2 История и археология, специалност „История на България“ (Аграрна икономика и общество през XVII – XVIII век) в Институт за исторически изследвания, Българска академия на науките

1. Информация за конкурса

Конкурсът е обявен за нуждите на катедра „Българите, Османската империя и Европа“ в Институт за исторически изследвания на Българската академия на науките в Държавен вестник, бр. 30 от 15.04.2022 г. Участвам в състава на научното жури по конкурса съгласно Заповед № 35 / 21.06.2022 г.

2. Информация за кандидатите в конкурса

Единственият кандидат в конкурса за „професор“ доц. д-р Стефка Георгиева Първева – магистър по история от Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ (1982 г.) и доктор по история (1989 г.). Работи като научен сътрудник в ИИСТИ на БАН от 1988 г. до днес, като от 2007 г. заема длъжността доцент в споменатия институт. От 2012 г. е член на Научния съвет на ИИСТИ на БАН, а от 2021 г. е научен секретар на Института. От 2008 до 2021 г. е член на редакционната колегия на сп. Исторически преглед. Членува в Българското дружество за изучаване на XVIII век. Има специализации в престижни научни институции в чужбина като Международното общество за изучаване на XVIII век в Неапол (1992 г.), Лаборатория за демографска история в Париж (1992 г.), Университет „Рикьо“ в Токио (1999 г.) и Център за османистични изследвания „Скилитър“, Кеймбриджки университет (2000 г.). Благодарение на международни и български проекти редовно работи в Османския архив в Истанбул (Başbakanlık Osmanlı Arşivi).

3. Изпълнение на изискванията за заемане на академичната длъжност

Картата за изпълнение на наукометричните показатели за заемане на академичната длъжност „професор” в ИИСТИ при БАН показва, че по всички критерии доц. д-р Стефка Първева изпълнява изискванията. Вместо минималните 590 т., установени според Правилника за прилагане на ЗРАСРБ в БАН, тя представя 775 т., като по-високи резултати са отчетени при включените научни публикации, цитирания и научни проекти.

4. Обща характеристика на представените научни публикации

Получените научни резултати в изследванията на доц. Първева, представени за участието ѝ в конкурса за „професор” в ИИСТИ на БАН, могат да се обобщят в следните направления:

А/ Аграрно пространство и аграрна икономика:

Изследванията реконструират производствения капацитет на средния райетски чифлик и профила на базовия селянин като благодарение на тези две основни величини се създава база за всички следващи разработки в областта на аграрната икономика. Изяснени са аграрните стратегии в микроикономиката на различните типове села – равнинни, планински и полупланински, като се има предвид зависимостта от условията на околната среда и други фактори за развитието им. Очертават се различните стратегии – за оцеляване или пазарна реализация, в зависимост от типа село и неговата икономика. След като е реконструирана околната среда се очертават и характеристиките на хората в селското пространство – уточняват се представите за богатство и бедност, проследяват се засилените процеси на обедняване сред селското население през XVII и първите десетилетия на XVIII век, техните причини и механизми. Образите придобиват плътност – наред с „базовия“ селянин, се изследват някои специфични категории земеделски работници, като наемниците (ратаи, ортакчии и кесимджии) с техните трудови ангажименти, структура на заплащане, договорни отношения с чифликчиите. Представят се другите роли на селяните – търговци, превозвачи на стоки и хора. Навлиза се във всекидневието, във вярванията, фолклора и морала на селското общество (№ 7а, № 7б, № 8, № 11, № 13, № 14, № 16, № 17);

Б/ Изследване на социални, религиозни и професионални групи:

В тази тематична рамка отново ще спомена като доминиращи профилите на отделните категории население – базовият селянин, който властта взема предвид при изграждането на производствената структура и данъчното облагане в провинциите; кираджиите и арабаджиите – превозвачи на стоки и хора, селските търговци, които участват в регионалната търговия и в търговията между града и селото, и на последно място наемните работници (ратаи или ортакчи). Изследват се техните стратегии при организиране на специфичната им дейност, особеностите на тяхното семейно и имотно състояние, търговските практики на сдружаване и кредитиране. Към тях се добавят обаче и други категории. Например представителите на мюсюлманското и християнското духовенство, които са част от градските или селските общности. Проследено е разпределението им в градските центрове на Балканите, тяхната икономическа активност и имуществен статус. На трето място изследванията очертават поведението на две групи мобилно население в Османската империя – търговци и поклонници. Очертан е портретът на пътуващият търговец, семейното и имотно състояние, стопанската му дейност. Проследен е начинът на организиране на пътуванията, пътищата, местата за отсядане. Обърнато е специално внимание на механизмите за събиране и разпространение на информация, използвана от представителите на двете групи. Подчертано е значението на предаваната информация за стопанската дейност и културното развитие на различните етнически и религиозни общности в османското общество (№ 3, № 4, № 7а, № 7б, № 12, № 15а, № 15б, № 16, № 17);

В/ Военни конфликти и отражение върху обществото:

Осветляват се отделни моменти от напрегнатото ежедневието на християните по време на война през конкретните случаи на градовете Никопол и Силистра. Анализират се промените в статута и данъчните задължения на християните, ангажирани със защитата и поддръжката на крепостите и участващи във флота. По иновативен начин се изследват механизмите за съхраняване на паметта за трагични събития – начините на създаване, запазване и предаване на писмена информация за войната чрез официални архиви на държавните институции и частни архиви на граждани и селяни (№ 2; № 6, № 10а, № 10б);

Г/ Характеристика и анализ на отделни типове извори:

Представя се структурата и съдържанието на документите, анализират се причините за тяхното съставяне и се очертават новите възможности, които дават за

изследване на непроучени теми и проблеми. Особено интересни са подробните поземлени описи на села в два региона – Одринско и Югозападен Пелопонес от края на XVII – началото на XVIII век. Доц. Първева насочва вниманието на историческата общност към едни непознати документи, които с масовостта на информацията и детайлността на представените сведения са отличен извор за изследване на аграрната икономика на Балканите. От друга страна, работейки с наследствените описи в съдийските регистри, тя ни демонстрира как познатите документи могат да предоставят нови възможности за изследване благодарение на внимателно избрания подход към анализирането им (№ 5, № 9);

- Енциклопедична статия за Делиормана:

Внимание заслужава и статията за географската област наричана днес Лудогорие или Делиорман, която е публикувана в третото издание на престижната Енциклопедия на исляма. Стегнатото, но наситено с информация описание на географските характеристики и историческата съдба на региона, както и внимателно подбраната библиография са ценен източник и отправна точка за всички специалисти, интересувани се от исляма и ислямските общности (№ 18).

В конкурса за професор доц. д-р Стефка Първева представя една монография „Богатство и бедност сред селските общности в провинция Румелия през XVII – XVIII век. Изследвания и документи“. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2022, 567 стр., ISBN 978-619-245-187-5. Монографията е продължение на работата ѝ върху аграрната икономика на Балканите, като в това изследване тя развива напълно нови аспекти на темата. Монографията демонстрира задълбоченото познание, което има доц. Първева в своята научна област. За разлика от предишната ѝ книга, в която център е овладяването на аграрното пространство, в това си изследване тя се фокусира върху „галерия от образи“ (стр. 13), изпълващи това пространство – среднестатистическият селянин, селяните наемници, селските търговци, превозвачите на стоки и хора. Благодарение на богатия и разнообразен изворов материал се изгражда пълнокръвна картина на селското общество и неговото ежедневие. Поставят се конкретни параметри за богатство и бедност, изграждат се статистически базирани стандарти, които да служат като отправна точка за бъдещите изследвания на аграрната икономика. В същото време се обръща внимание на т.нар. „история на манталитетите“ като се осветлява християнският морален кодекс, който следват хората от XVII и XVIII век и който

определя ежедневието.

Подходът на работа в монографията събира обработката на голяма база данни, предоставена от наследствените описи, с разгръщане на отделни конкретни случаи (case studies), които в това изследване са представени във вид на портрети на конкретни селяни от различните анализирани категории. Включването на етнографските записи на обичайното право от XIX век и съдебните казуси от кадийските регистри, приближава изследването до историческата антропология.

Използваните извори са огромен масив, който се отличава с разнообразие и дава детайлност на работата. На първо място ще спомена подбраните от съдебните регистри на Видин, Русе и София 130 наследствени описи на починали селяни. Благодарение на задълбоченото изследване на самите типове документи, демонстрирано в други публикации (№ 5, № 9), доц. Първева добре познава възможностите им и успява да извади от тях максимума полезна информация и да направи съвършено нови интерпретации. Анализът обаче не спира дотук – обемната информация от наследствените описи се съчетава с пътеписи, кадийски хюджети, приписки към книги, етнографски записи, които придават плътност на историческия наратив. Затова монографията на Стефка Първева е емблематичен пример, който може да се използва от младите историци като модел за историческо изследване в областта на социалната история.

Добре обмислена, внимателно и прецизно подготвена, монографията притежава целия необходим научен апарат за подобно изследване. Включени са подробни списъци на използваните извори и литература, които впечатляват с мащабността и детайлността си. Прибавени са терминологичен и географски речник, които улесняват работата с текста. Подробното резюме на английски позволява на международните учени да се докоснат до изследването и разширява аудиторията му. Като допълнителен бонус за професионалните читатели е втората част, която представя в цялостен вид, удобно подредени в таблици, 130 терекета от видинския, софийския и русенския съд. Доц. Първева дава възможност на всички изследователи, дори и неспециалисти, да използват огромния натрупан материал, който е преведен и предоставен от нея.

Изследването се отличава едновременно с изключителна детайлност на анализа и с мащабност на изследвания период. В най-добрите традиции на социалната история географските и хронологични рамки очертават едни широки параметри, които позволяват да се проследят тенденциите в развитието на османските Балкани през XVII

и XVIII век.

5. Учебно-преподавателска дейност

Наред с научната си работа в ИИСТИ на БАН, доц. д-р Стефка Първева поддържа постоянно преподавателската си дейност като води университетски лекционни курсове на бакалаври и магистри в Шуменския университет “Епископ Константин Преславски“ (тема „История на българските земи през XV-XVII век“ (1994–1997 г.) и Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където темите ѝ са разнообразни: „Етнокултурни процеси и реалности на Балканите XIV-XX век“ (специалност „Тюркология“, 1998-2001 г.); „Историческа демография“ (специалност „Етнология“, 2000-2008 г.) и „Богатство и бедност сред селските общности на Балканите през XVI – средата на XVIII век“ (магистърска програма „Християнство и ислям на Балканите“, 2016/17 – 2020/21 г.).

В допълнение към това доц. д-р Стефка Първева има изнесени специализирани академични и публични лекции в чуждестранни университети и различни български научни институции: Европейския университетски институт във Флоренция (1994 г.); Токийският университет (1999 г.); Център за османистични изследвания „Скилитър“, Кеймбриджки университет (2000 г.); Американския изследователски институт в София (2010 и 2011 г.); Асоциация на екскурзоводите в България (2011 г.); Студентски клуб 28 на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (2012 г.) и Център за култура и дебат „Червената къща“ (2012 г.).

Доц. д-р Стефка Първева е ръководител на един успешно завършил редовен докторант – Стефан Христов Димитров с тема на дисертационния труд: „Население и селища в Сакар планина и прилежащия ѝ район през XV-XVI век“ (2013 г.).

6. Оценка на научните приноси

Научните приноси на публикациите на доц. д-р Стефка Първева могат да се формулират в следните направления:

1/ Доц. д-р Стефка Първева е признат специалист по темата за аграрната икономика на Балканите през османския период. В своите монографии и статии тя изгражда модел на изследване на аграрните структури – земевладение и земеползване, профил на личното стопанство, производствен капацитет, регионални и локални

особености и др. В тази рамка тя успешно вплита различни типове документи – наследства, местни хроники, пътеписи, приписки, фолклор, етнографски записи за обичайното право, които осветляват различни аспекти на селската икономика и ежедневието. Благодарение на това съчетаване на информацията е възможен съвършено нов прочит и по-пълноценно осмисляне и използване на някои познати документи, като например наследствените описи в съдийските регистри на османските градове. В нейния модел на работа прозира връзката между историята, икономиката и географската среда – подход, който е доказал своята успешност в световната историография.

2/ В детайли са изследвани основните черти от аграрната икономика на селищата в Югозападен Пелопонес (казите Аркадия и Анаварин) през първите десетилетия на XVIII в. и Одринско. Реконструиран е производственият капацитет на средния райетски чифлик. Проучени са аграрните стратегии и стопанското поведение на населението от различни типове села (в равнинни, планински, полупланински и хълмисти райони). Очертани са специфичните черти на техните микроикономики, анализирани в контекста на конкретната екологична и икономическа среда. Изследван е профилът на „базовия селянин“ като са направени самостоятелни портрети и е обърнато внимание на личната история, а в същото време е очертан общия, средностатистическия профил, който стои в основата на османската аграрна икономика. Изследвани са някои специфични професионални групи – религиозни служители, селяни търговци, превозвачи на стоки и хора.

3/ Като принос трябва да се отбележи огромният нов изворов материал, който доц. д-р Стефка Първева вкарва в оборот във вид на таблици, цялостен превод (*in extenso*) и отделен корпус от извори. Тук ще спомена както наследствените описи на починали селяни – 130 броя в последната ѝ монография „Богатство и бедност сред селските общности в провинция Румелия през XVI-XVIII век. Изследване и документи“, така и мащабните поземлени регистрации на селата от Одринска каза (1669/1670 г.) и казите Аркадия и Анаварин, Югозападен Пелопонес (1716 г.). Доц. Първева не се спира дотук, а прави задълбочен анализ на типа извори, тяхната структура и възможности като по този начин допринася и за развитието на изворознанието у нас.

4/ Изследвано е отражението на войната в социален и икономически аспект – как тя влияе пряко върху живота и поведението на хората, как те реагират на военните действия най-вече във вид на миграции и бежански потоци, как действа османската

власт по време на война, напр. включването на християните във военни действия, ремонтни и снабдителни мероприятия, каква е политиката на османската държава към християнското население след приключване на военните действия особено по отношение на данъчния им статут и военнопомощните им задължения.

7. Критични бележки и препоръки

Нямам критични бележки и препоръки към кандидата.

8. Заключение

Изложеното дотук ми дава основание да препоръчам на уважаемото научно жури да подкрепи кандидатурата на доц. д-р Стефка Георгиева Първева за заемане на академичната длъжност „професор” по професионално направление 2.2 История и археология, специалност „История на България“ (Аграрна икономика и общество през XVII – XVIII век).

19.08.2022 г.
Велико Търново

Подпис:

/ доц. д-р Гергана Георгиева /